

Gocasho Waddaniyeed, Gardarro Shisheeye, iyo Garasho-xumo Soomaaliyeed

Qaybtii Koowaad
W/Q Faysal Rooble
Feb 28, 2015

Odhaahda Tifaftirka: Waxaa hadda laga joogaa muddo ku siman 130 sano, xiliggii ku beegnayd qaybinta Afrika iyo dhulka Soomaaliyeed (*Scramble for Africa*) ee bishii Feb 1884. Haddaba deggelka WardheerNews iyada oo ku xusaysa Alla ha u naxariistee Barre Sare Siciid Samatar, ayay idiin soo gudbinaysaa maqaallo taxane ah oo ka hadlaya Tariikhdaasi qaybinta Afrika, gaar ahaan dhulka Soomaalida. Waxaan filaynaa in maqaalladahani xusuus taariikheed ay ku reebi doonaan akhristayaasha.

Waa in loo diidaa daganaansho buuxda in ay helaan bulshooyinka Barigu (*Muslimiinta*); waa in la taakuleeyaa oo lala saftaa dalalka asiixiyiinta ah sida Itoobiya oo kale... Waa in hay'adaha caalamiga ah, sida Bangiga Adduunka (World Bank, USAID) iyo kuwa lamidka ah) loo adeegsadaa sidii loo carqaladayn lahaa Musliminta... Waa in Itoobiya si joogto ah la isu garab taaggaa maadaama ay tahay xoogga kaliya ee Masiixiga ah ee gobolka Geesk Afrika daggan (1993).¹ Samuel Huntington, Hormoodka Cilmiga Siyaasadda ee waddanka Maraykanka (Dean of Political Science).

Afeef iyo Hordhac

Maqaalkani waxa uu salka ku hayaa dareen aan dhawaan lawadaagay bahwaynta boggayga “face book” ku taxan. Kadib mawduucan oo kooban markaan soo bandhigay, waxaa la igu dhiiri galley in aan maqaal hufan ka dhigo. Wuxuu kala oo dadka qaarkoodna iga codsadeen, madaama uu mawduucani taabanayo salka dhibta innagu habsatay, in aan afkeenna hooyo ku qoro si dad badani wax uga faa'idaystaan. Midda kale oo arrimahaas raacsan waxay tahay iyada oo bishan Fabraayo laga joogo boqol iyo soddon sano (130 sano) billowgii qaybinta ummadda Soomaaliyeed.

¹ The Clashes of Civilization

Maqaalkani waxa uu ka koobanyahay laba qaybood. Tan hore waxaan ku fiirinayaan boobkii dhulka Soomaaliyeed iyo sababaha taariikhiga ah ee la xidhiidha boobkaas. Waxaan uga gol leeyahay saddex arrimood:

- (1) In la shaaciyo buruburka Masiixiyiintu ku keeneen ummadda Soomaaliyeed ;
- (2) In xal hadda laga raadiyo kuwii Soomaali burburiyey ay garasho la'aan tahay; iyo
- (3) Baahida loo qabo abuurka dareen siyaasi ah oo xambaarsan taariikhda Qaranka Soomaaliyeed.

A. Gundhig

Inkasta oo xidhiidhka dheer ee carriga Soomaaliyeed la-lahaa xaddaaradhihi ka hanaqaaday Bariga-dhexe, Beershiya, Hinda iyo Jaynna ay xusid mudanyihiin, haddana fara galintii xilligii Imberiyaaladda reer galbeedka wali lagama soo kaban. Dadaalka loogu jiro aasaaska iyo raadinta dawladnimo Soomaali ah oo waartana wali fari kama qodna.

Halgankaas joogtada ah waxa uu la billaabmay halgankii Sayid Maxamed Cabdulle Xasan taariikhdu markay ahayd 1890-yihii ilaa 1920-yihii. Waxa uu halgankaasi sal ku hayaa oo u sabab ahaa dareenka laga soo horjeeday gumastayaashi reer-Yurub ee sida xawaaraha leh u soo galay xeebaha Soomaalida sida Jabuuti, Kismayo, Bosaaso, Baraawe, Berbara iyo Banaadir taariikhdu markay ahayd 1840-yihii iyo xilliyadii ka dambeeyayba.

Faragalinta xoogaggaas iyo kawo kaleba ku hayeen carriga Soomaaliyeed wali ma dhammaan, iyadoo xilligan aan joognana wali arritaasi socoto.(daraasaad qoto dheer oo ku saabsan fac-waynida xaddaaradda adduunka ay xeebaha Soomaaliyeed lahaayeen, fiiri: Charles Geshektar, "Somali Maritime History and Regional Sub-Cultures: A Neglected Theme of the Somali Crisis.")

Xilligan casriga ah waxaa la aaminsanyahay in boqolkiiba labaatan wax ku dhaw (20%) badeecadaha gobolda Bariga Afrika la geeyaa ay maraan xeebaha Soomaaliya; dhaqaalaahaasi xeebaha Soomaalida marana waxa lagu qiyaasaa \$650 billion! Waa dhaqaale laxaad leh. (uoregon.edu/Piracy Trade.)

Mataaneynta Masiixiga iyo Mereegtii Gumaysiga

Xog raadinta reer-Yurub ay ka billaabteen xeebaha Soomaalida arrimo badan, ayaa sababay. Midda wakhtigan la rabo in si kooban loo tilmaamo waa Shirkii Qaybintii Afrika (Scramble for Africa). Shirkaas caalamiga ah oo looga tashanayey arrimaha dadka aan “xaddaaraddoodu wali bislaan” (“less civilized world”), ayaa markay taariikhdu ahayd 1884kii lagu soo gunaanaday magaalada Baarliin ee dalka Jarmalka.

Shirkaas Baarliin waxa diiradda si gaar ah loo saaray Geeska Afrika iyo carriga Soomaaliyeed saddex sababood awgood:

Tan koowaad, Geeska Afrika, gaar ahaan baddaha Soomaaliyeed, waxa uu leeyahay marinada ugu qiimaha badan marka laga fiiriyo dhinaca milatariga (geopolitical strategy). Hadday noqoto Gasiiradaha Diego Garcia, Ras Kambooni, Raas Xaafun, Barbara, Banaadir iyo kuwo kaleba , waxay ku haboonyihiin saldhigyo milatari oo gurmad loo adeegsan karo dagaallada ka aloosmi kara Afrika, Aasiya iyo Yurub-ba. Fikirkaasi waxa uu horyaal ka ahaa qaybintii lagu soo rogay ummadda Soomaaliyeed qarnigii 19aad.

Labo, xeebaha Soomaaliya waa marinno muhiim u ah dhinaca ganacsiga aduunka. Dalalka reer-galbeedku may qarsan damaca ay ka leeyihinn soohdimaha baddaha Soomaaliya. Xilliyadii 1920-yihii, Ingiriisku isagoon cidna la tashan ayuu billaabay in uu xeebaha Soomaaliyeed kusoo xad gudbo. Arintaasina waxay keentay in Daraawiishtu dagaallo furan lagalaan ciiddamada badda (Navy) ee Ingiiska agagaarka Ayle.

Saddex, Shirka Barliin waxaa iskugu yimad dalal Kiristan ah oo ka guulaystay xooggii waynaa ee Cusmaaniyiinta markii dambena loo bixiyey “bukaan-socdkii rrer-Yurub,” ama “the Sick man of Europe.” Xooggagaas reer Yurub ee guulaystay waxay talo ku gaadheen daafaha adduunka in ay xoojiyaan dawladaha Masiixiyiinta ah. Itoobiya oo kaliya, waa sida reer-Yrubku qabeen, oy boqorro Masiixiyiin ahi ay xukumayeen, ayaa laga samata bixiyey qaybintii Afrika.

Qaybna in raqda Afrika Itobiya wax laga siiyo ayaa talo lagu gaadhay.

Isku soo wada duuduub oo, fakirkaas ay reer_Galbeedku qabeen, ayaa sababay in (a) Itoobiya ka badbaaddo qaybiskii lagu sanduleeyey dadyawga Afrika, Soomaalidana sida lagama kabtaanka ah saameeyay, iyo (b) Itoobiya waxay rabto iyo damaceeda ah in loo tixgaliyo ilayn waa dal Masiixiyaddu xiddido guun ah ku leedahee.

Doorka Masiixiyiinta iyo Qaybintii Soomaalida

Diinta Masiixga iyo gumaystuhu waligood inta taariikhda casrigu jirto mataano ayey ahaayeen. Mataanimadaas waxay waxyeello ku keentay ummadda Soomaaliyeed. Nacayb xooggan oo Islaamka loo qabay ayaa Soomaali lagula dul dhacay.

Waxa arrintaas u daliil ah baadariga magaciisu ahaa Bishop Taurin Cahagne oo xilligaa ku sugnaa magaalada Adari af-xumada iyo cadawtinimada kasoo burqatay. Wuxuu qoray sidatan:

“Dadka Adari kunool waxay u badan yihin dad Muslin ah oo isugu jira mushtar, tuug, khaa’imiin iyo cunsuriyiin. Waa dad marka ay arkaan Masiixi naxdin darteed minaaraddha Masaajidada ku yaallaa ay gariiraan.”

Isaga oo hadalkiisa sii wata waxuu raaciyeey: “*waa in hadda laga tabaabushaystaa oo darbi laga dhistaa.*” (hah! Kenya maa Iyana hadda ku baraarugtay afka iyo cunsiriyadda gumaysiga!)

Baadarigu intaa kuma joojin ee waxuu ku daray: “*diinta Muxamadiyuhu waa duul shaydaan ah oo juju wamaa juju wato.*” Odhaahda Baadarigu iyo tii Bush yidhi, “shaydaanka saddex geesoodka ah” (the “axis of evil”) isu ekaa! Baadari Taurin Cahagne waxa uu la xulifo ahaa Ras Mokonin, Xayla Selaase aabihii oo qabsaday xilliyadaas Adari, Masjid-Jaamacii magaaladana u badalay Kiniisad (Northeaster Journal, 2014.)

Xog-raadintii Sahamiyayaasha (Explorers) iyo Jidkay Fureen

Baadari Taurin iyo Ras Mokoninba waxaa kale oo ay saaxiibbo ahaayeen ninkii muddada badan xog-baadhista ugu jiray arrimaha Soomaalida oo la odhan jiray Arthur Rimbaud (Fransis). Rimbaud muddo tobant sano gaadhaysa, ayuu kunoolaa Adari. Rimbaud waxa lagu sifaayee nin

wSRBIXIN XOGOGAALNIMO AH KA BIXIYEH MAGAALADA ADARI IYO SOOMAALIDII NAWAA XIGEEEDA KUNOOLEYD XILLIGAA. GAAR AHAAN WAXA UU KA XOG-WARRAMAY NIDAAMKOODA QABALIGA AH IYO FIKIRKA GUUD EE SOOMALIDU KA QABTO ADDUUNKA.

XOG-BAADHAYASHAA WAXAA REER-GALBEEDKU UGU YEEDEEN “SAHAMIYAYAAL,” AMA “EXPLORERS.” XOGTA RAGGAASI BIXIYEEN WAA MIMDA UGU DAMBESTII SALKA U NOQOTAY GUMAYSTAYAASHI GAYIGA SOOMAALIEED KUSOO QULQULAY INTII U DHAXAYSAY 1840-YIHII ILAA 1920-YIHII.

SAHAMIYAYAASHII CARRIGA SOOMAALIYEED YIMID WAXAA ISNA KAMID AHAAN SIR. RICHARD BURTON (1885) OO NIN INGRIISA AHAAN. XOGBAADHISTA SIR. RICHARD BURTON WAXAA MAALGALIYEY “JIMCIYADDA JUGRAAFIGA” (BRITISH GEOGRAPHIC SOCIETY).

SIR. RICHARD BURTON WAXA UU XOG WAX KU’OOL AH KA KEENAY GUUD AHAAN UMMADDA SOOMAALIYEED IYO DHAQANKEEDA QABIILKA KU DHISAN. WAXA UU GAAR AH DIIRADDA SAARAY DEEGAANKA IYO BULSHAWEYNTA SOOMAALIYEED EE KU FIDSAN BERBARA, BULAXAAR, SAYLAC, JGJIGA IYO ADARI. WAXA UU XIDHIIDHO LA SAMEEYEH BOQOR SHARMARKIIHII SAYLAC, GARAAD ADANKII MARARILLA AMIIR NUURKII ADARI. BUUGGII UU SOCDAALKIISA KA QORAYNA (SOCDAALKII UGU HOREEYEH EE BARIGA AFRIKA, AMA “FIRST FOOTSTEPS IN EAST AFRICA, 1885”) WAXA UU SALDHIG U NOQDAY IMAATINKII INGRIIS UU KU YIMID CARRIGA SOOMAALIYEED.

XOGTAAS IYO KWALO LA MID AH, AYAA MARKII DAMBENA HORSED U NOQDAY IMAATINKII SHIRKADDII MAALGASHIGA EE SHIRKADDA BARIGA HIDIYA (EAST INDIA COMPANY - EIC) OO HORDHAC U AHAYD GUMAYSIGA UMMADDA SOOMAALIYEED. INTII U DHAXAYSAY 1885 ILAA 1887, SHIRKADDAASI HESHIISYO BADAN AYAY LA KALA SAXEEXDEEN CUQAASHII IYO KAABO QABIILLADII KALA DUWANAAN EE CARRIGA SOOMAALIYEED. JIDKII QAYBIYOO XUKUN WAXA SOO RAACAY TALYAANI, ITOOBIYA IYO FARANSIIS OO IYANA SIDOO KALE SOOMAALI U KALA QABIYEH DABADEENA KALA GUMAYSTAY.

GACANSIINTII GUMAYSIGA ITOOBIYA

INTII U DHEXAYSAY 1887KII IYO 1908DII INGIRIS IYO TALYAANI WAXAY KA HESHIIEEEEN XARRIIQA (XADKA) U DHEXEYN DOONA KOONFOR IYO WAQOOGIYA EE AY KU KALA QOQOBAYEEN UMMADDA SOOMAALIYEED. XABASHIDUNA WAXAY DAMACEEDA GAAR AHAANEED EE KU AADDAN GOBOLKA AY HAYSATO MAANTA BANKA SOO DHIGTAY TAARIKHDU MARKAY AHAYD 1897, XILLIGAAS IYO DAMACAAS OO LAGU XASUUSTO DAGAALKII DHIIIGGA BADAN KU DAATAY EE KA DHACAY BUURAHJA JALANQO OO ADARI KA XIGA KOONFUR GALBEED. WAXAA DAGAALKII JALANQO KA DAMBEEYEH, SIDA UU MAJOR H.G.C SWAYN SOO WARIYEH, ITOOBIYA SHARCI LAYIDHAA “QAYNUUNKA BRUSALAS (THE BRUSSELS GENERAL ACT OF 1890), OO U HORSEEDAY IN ITOOBIYA LA HUBEEOYO MARKA LAGA BILAABO 1893KII ILAA JABKII SAYID MAXAMED CABDILLE XASAN. INTAA WIXII KA DAMBEEYAYNA, WAA SIDA UU SHEEGAY MAJAOR SWAYNE, GUMAAD AAN NAXARIIS LAHAYN AYAY XABASHIDU KULA KACDAY SOOMAALIDA.

UGU DAMBAYN, JABKII LOO GAYSTAY HALGANKII GUNDHIGGA U AHAAN DAWLAD RAADINTA UMMADDA SOOMAALIYEED WAXA UU SOO AFJARMAY 1921KII. HALKAAN WAXA LAGU JABIYEH DARAAWIISHTII SAYID MAXAMED CABDILLE XASAN. INGRIIS, TALYAANI, FARANKIIS IYO ITOOBIYA WAXAY KU XULUFOOBEN, ILAA HADDANA KA MIDAYSAN YIHIIN, QAYBINTA UMMADDA SOOMAALIYEED IYO IN LA CAKIRO SAMANYTA DOWLAD SOOMAALIYEED OO GUNTA IYO HOOSBA KA MIDAYSAN.

BAAIDI GOOBKA DAWLAD SOOMALI LEEDAHAY OO XOR KU AH GAYIGA GEESKA AFRIKA, WAXAAD MOODDAA IN LAGA DHIGAY “DHADO AAN ROOB NOQONAHAYN.” (THE SOMALI NATION IS STILL IN SEARCH OF A NATION STATE, DAVID D. LAITIN AND SAID S. SAMATAR, 1987).

Qaybta labaad waxaan ku fiirin doonaa dhibta hadda haysta Soomaalida iyo sida looga qatan yahay mabda' midaysan oo dalka iyo dadkaba dhibtan ku habsatay lagaga saaro.

W.Q. Faysal Cabdi Rooble

Email: faisalrooble19@gmail.com